

CENÂBÎ'YE GÖRE DÂNİŞMENDLİLER

Muharrem KESİK*

ÖZET

Cenâbî Mustafa, XVI. yüzyıl Osmanlı tarihçilerindedir. el-'Aylemü'z-zâhir onun en meşhur eseridir. 86 bölümden oluşan eseri Arapça olarak kaleme almıştır.

Bu çalışmada el-'Aylemü'z-zâhir'in Dânişmendlilere ait olan kısmının tenkidli metni ve tercümesi yapıldı. Ayrıca gerekli görülen yerlerde de notlar ilâve ederek bazı hata ve eksiklikler tamamlanmaya çalışıldı.

Anahtar kelimeler:

Dânişmendliler, Cenâbî Mustafa, el-'Aylemü'z-zâhir, Anadolu, Türkiye Selçukluları, Bizans, Dânişmend Gazi.

Aşağıda sunulan Türkçe tercüme ve Arapça metin Cenâbî Mustafa Efendi'nin *el-'Aylemü'z-zâhir fi ahvâli'l-evâil ve'l-evâhir* adlı eserinin Dânişmendliler'e ait bölümüdür¹. Metin neşre hazırlanırken eserin Süleymaniye Kütüphanesi, Yeni Cami kitaplığında 831 numarada bulunan

* Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

¹ Cenâbî Mustafa Efendi'nin hayatı *el-'Aylemü'z-zâhir* ve diğer eserleri hakkında geniş bilgi için bk. Mehmet Canatar, "Cenâbî Mustafa Efendi", *DİA*, VII, 352-353; a. mlf., "Cenâbî Mustafa Efendi: Hayatı, Eseri ve Tarih Görüşü", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, (İstanbul 2000), sa. 4, s. 259-289; Muharrem Kesik, *Cenâbî Mustafa Efendi'nin el-'Aylemü'z-zâhir fi ahvâli'l-evâil ve'l-evâhir Adlı Eserinin Anadolu Selçukluları İle İlgili Kısmının Tenkidli Metin Neşri*, İstanbul 1994, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), s. VIII-XXXI .

Arapça müellif nüshası esas alınıp istinsah nüshaları² ile de karşılaştırılarak en doğru metin ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Bugüne kadar Dânişmendliler'e dair yapılan hemen hemen bütün çalışmalarda Cenâbî'nin *el-'Aylemü'z- zâhir*'i de kaynak olarak kullanılmıştır. Bu nedenle neşrinin faydalı olacağını umarak bu çalışmayı yaptık. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi *Tarih Dergisi*'nde yayımlanan "Cenâbî'ye Göre Türkiye Selçukluları" adlı çalışmamızda³ Cenâbî Mustafa ve eserleri hakkında geniş bilgi verdiğimizden burada kısaca ve referans vererek geçtik. Metnin çevirisi şu şekildedir:

Anadolu'da Hüküm Süren Dânişmendli Hânedânı

Dânişmendliler'in ilk hükümdarı Melik Dânişmend Ahmed el-Gâzî'dir. O, Emîrüş-şerîf, yiğit, cesur ve birçok savaş ve fetihler yapmış, Ebû Muhammed Ca'fer el-Battâl b. Sultan Hüseyin b. Rebî' b. Ali b. Abbâs el-Muttalibî el-Alevî el-Hüseyinî'nin⁴ yakınlarından. Kitaplar, onun menkıbeleri ve övünülecek işleri ile doludur. Seyyid Ca'fer'in türbesi⁵ Anadolu köylerinden birindedir. Mesîha diye adlandırılan bu köy,

² Eserin çok sayıda istinsah nüshası vardır. Bizim kullandıklarımız: Köprülü Ktp. nr. 1032; Murad Molla Ktp. nr. 1430; Râgıp Paşa Ktp. nr. 983; Süleymaniye Ktp. Ayasofya nr. 3033; Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. nr. A. 2958'dir.

³ Bk. Muharrem Kesik, "Cenâbî'ye Göre Türkiye Selçukluları", *Tarih Dergisi*, (İstanbul 2000), sa. 36, s. 213-228.

⁴ Târihî şahsiyeti ile menkıbevî şahsiyeti, kaynaklarda ve hâfızalarda birbirine karışmış, Endülüs'ten Orta Asya'ya kadar bütün Müslüman milletlerin ortak malı hâline gelmiş olan Ebû Ca'fer el-Battâl (Battâl Gâzî)'in gerçek hüviyeti ile efsânevî şahsiyetini birbirinden ayırmak oldukça güçtür. Buna rağmen onun Emevîler devrinde Anadolu'da Bizans'a karşı yapılan savaşlarda ün kazanmış, Müslümanlar ve bilhassa Türkler arasında büyük bir gâzî-velî hüviyetiyle yüceltilerek destan kahramanı yapılan Müslüman bir emîr olması kuvvetle muhtemeldir.

Hemen hemen bütün kaynaklar, "Battâl" kelimesinin onun asıl adı değil, kahramanlığını belirten lâkabı olduğu ve asıl adının Abdullah olduğunu bildirirler. Buna karşılık aynı kaynaklar künyesi için, Ebû Yahyâ, Ebû Hüseyin veya Ebû Muhammed; babası için, Hüseyin, Ömer yâhut Amr gibi farklı isimler kaydeder. Bk. Ahmet Yaşar Ocak, "Battal Gazi", *DİA*, V, 204-205.

⁵ Aslında Battâl Gâzî'nin türbesinin nerede bulunduğu kesin olarak bilinmemektedir. Ancak büyük bir ihtimalle o, bugün Eskişehir'in güneybatısında yer alan Seyitgazi kasabasının bulunduğu antik Akroinon mevki'indeki bir savaş sırasında şehit olmuş ve oraya defnedilmiştir. Ona atfedilen bir başka türbe de Malatya'dadır. Bazı

İstanbul yakınlarında ve Kütahya'ya bağlı olup bugün Seydî Gâzî (Seyitgazi) adıyla bilinmektedir⁶. Bugün burası hayır ve uğur uman pek çok insanın uğradığı bir ziyaretgâhtır.

Şemseddîn Ahmed Dânişmend Gâzî, Ali b. Mızrâb et-Türkmânî'nin⁷ oğludur ve anne tarafından Seyyid Ca'fer ile akrabadır. Çünkü o sırada Malatya hükümdarı olan Emîr Ömer b. Nu'mân b. Ziyâd'ın⁸ çocuklarından Ömer b. Ma'addî, Seyyid Ca'fer'in kızkardeşi Şerîfetü'l-aleviyye ile evlenmişti. (Bu evlilikten doğan kız çocuğu) yukarıda sözünü ettiğimiz (Dânişmend) Ahmed (Gâzî)'in annesidir. Sonra mezkûr Emîr Ömer, Melik Dânişmend Gâzî'nin annesi olan, kızı Nazaru'l-Cemâl'i dönemin ileri gelenlerinden Ali b. Mızrâb et-Türkmânî el-Hârizmî ile evlendirdi. Bu evlilikten mezkûr Ahmed dünyaya geldi. Ahmed (Dânişmend Gâzî), edep ve terbiye üzere yetiştirildi. İlim tahsil etti ve bu hususta büyük bir başarı gösterdi. Bundan dolayı kendisine Türkçe'de "öğretmen" anlamına gelen "Dânişmend" ismi verildi. Sonra silâh kullanmayı öğrendi ve bunda ustalık kazandı.

Adı geçen Ahmed (Dânişmend Gâzî) ve onun akrabası Sultan Tûrasân (Tûrsân) b. Ali b. es-Seyyid el-Ca'fer el-Battâl⁹ her zaman onunla birlikte olup kardeş gibi geçiniyorlardı. İlmî birikim ve anlayışta,

kaynaklar, onun ölüm tarihini 113 (731), 122 (740) ve 123 (741) olarak kaydederler. Bk. Ocak, a.g.m., s. 204-205.

⁶ Cenâbî Mustafa, XVI. yüzyılda yaşamış bir Osmanlı tarihçisi olduğu için, kendi yaşadığı dönemdeki idârî bölünmeye göre Seyitgazi'nin yerini tarif etmektedir.

⁷ Dânişmend Ahmed Gâzî hakkındaki bilgilerimiz yeterli olmadığı gibi, babası hakkındaki bilgiler de karmaşık ve yetersizdir. Osman Turan, Dânişmend Gâzî'nin Türkçe isminin Gümüştekin, İslâmî adının ise Ahmed olduğunu, babasının Türkçe Taylû, İslâmî isminin ise Ali olduğunu kaydeder (*Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1993, s. 117). Ancak İbnü'l-Esîr, Dânişmend'in asıl adının "Taylû" olduğunu kaydediyor (*el-Kâmil fi't-târih*, nşr. C. J. Tornberg, Beyrut 1979, X, 300; trc. Abdülkerim Özaydın, *İslâm Tarihi, İbnü'l-Esîr El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi*, İstanbul 1987, X, 247).

⁸ Ömer b. Nu'mân b. Ziyâd hakkında bilgi için bk. Mükrimin Halil Yınanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri, Anadolu'nun Fethi*, İstanbul 1944, s. 90, 94.

⁹ *Dânişmendnâme*'ye göre, Seyyid Battâl Gâzî'nin torunudur (Irène Mélikoff, *La Geste de Melik Dânişmend*, Paris 1960, II, 10. Krş. Ahmet Yaşar Ocak, "Dânişmendnâme", *DİA*, VIII, 478). Hakkında bilgi için bk. Mélikoff, I, 120-122; Turan, a.g.e., s. 130.

iyilikte, kuvvet ve cesârette birbirlerine çok yakındılar. Atalarının yolundan giderek savaş ve cihat etmek hususunda anlaştılar ve Bağdât'taki Abbâsî halîfesine¹⁰ elçi göndererek ondan cihat için izin istediler. Halîfe de onlara izin vererek sancak ve menşûr gönderip, fethedecekleri ülkelerin valiliğini de onlara verdi. Sonra Ahmed ve Sultan Tûrasân, hicrî 360 yılı¹¹ Receb ayının bir Cuma gününde (Nisan–Mayıs 971) 40.000'e yakın askerle Malatya'dan hareket ettiler.

Sultan Tûrasân, askerinin yarısı ile ayrılıp İstanbul tarafına hareket etti. Rûm ülkesinde birçok fetihler yaptı ve sonunda İstanbul kapılarına ulaştı, oranın halkıyla savaştı. Boğazın¹² kenarında Alemdağı denilen yüksek bir dağın tepesine bir kale yaptırdı. Bu kalede yerleşerek onların üzerine akınlara başladı. (Bir müddet sonra) Adamlarının sayısı azaldı ve erzakı tükendi, güçleri zayıflayınca, kâfirler onlara hücum ederek son nefeslerine kadar hepsini öldürdüler ve kalelerini yıktılar. Bu dağ şimdi Allahü Teâla'nın keremiyle, duâların kabul olunduğuna (inanıldığı için) ziyârete gidilen mübârek bir yerdir.

Melik Dânişmend Ahmed harekete geçerek 20.000'den fazla askerle Sivas'a hücum etti. Ebû Muhammed Ca'fer el-Battâl, bu şehri bina ve tamir ettirmişti. Sonra o ölünce, Tokat hükümdarı büyük bir kabile hazırlattırdı ve sandıkların içine silahlı adamlar yerleştirdi. Diğer adamlarını da şehir yakınlarında pusuya yatırdı. Kabile kaleye girdiğinde (sandıktaki) adamlar (dışarı) çıktılar ve kılıçlarını çekip kale halkına hücum ederek geri kalan askerlere kapıyı açtılar. (Böylece dışarıda gizlenmiş olan) askerler de içeriye girdiler ve şehri ele geçirdiler. Orada bulunan Müslümanları öldürdüler ve şehri tahrip ettiler. Şehir ve kale,

¹⁰ Metinde kaydedilen tarihte Abbâsî halîfesi, el-Mutî-Lillâh [334/946-363/974] idi (Hakkı Dursun Yıldız, "Abbâsiler", *DİA*, I, 37).

¹¹ Bu olayın tarihi Münecimbaşı tarafından 460 olarak kaydedilmiştir (*Câmi'ü'd-düvel*, nşr. ve trc. Ali Öngül, *Münecimbaşı Ahmed Dede Efendi'nin Câmi'ü'd-Düvel'inin Tenkitli Metin Neşri ve Tercümesi, Selçuklular ve Anadolu Beylikleri*, İstanbul 1986, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, doktora tezi, s. 187, trc., s. 204 . Krş. Mélikoff, II, 10).

¹² Bahr-i Nîtuş, bugünkü İstanbul Boğazı'dır (Ebû'l-Fidâ, *Takvîmü'l-büldân*, Süleymaniye Ktp., Nuruosmaniye, nr. 3002, vr. 11b). Turan (*Türkiye*, s. 123, n. 39), bu adı Bahr-ı Pontus (Karadeniz) olarak okumuştur.

Melik Dânişmend'in orayı ikinci defa tamir edişine kadar harap olarak kaldı. Melik Dânişmend, orayı silah ve askerlerle doldurdu ve burayı tahkim ederek bir İslâm kalesi haline getirdi. Sonra Melik Dânişmend Tokat üzerine yürüdü ve orayı fethetti. Ganimetleri ele geçirdi. (Tokat'ta) bir miktar asker bıraktıktan sonra yürüyüşüne devam ederek, Sîse'yi yani Kûmenât (Kûmnât)¹³ fethetti. Eski bir şehir olan Sîse'yi Ayrec b. Âferidun kurmuştu. O, büyük bir şehir olup içinde 360 kilise vardı. Bugün mamur (durumda) ve büyük bir köydür¹⁴. (Melik Dânişmend buradan) sonra Kâşân'ı yani Turhal'¹⁵ fethetti ve (şehri) tahrip edip mallarını ele geçirdi. Sonra orada bulunan Karkariye¹⁶ ismindeki diğer bir şehri fethetti. Müslümanlar (burada) büyük sıkıntı ve çile çekmişlerdi. Burası fethedilince Melik Dânişmend şehrin yerle bir edilmesini emretti. Bunun üzerine emir yerine getirilip şehir yıkılarak geriye kalan kalıntılar, Kaz gölü¹⁷ diye isimlendirilen suyun kenarına atıldı. Sonra kâfir milletler Rûm, Gürcü, Ermeni ve Franklar toplandılar, Müslümanların üzerine yürüyüp onlarla çok çetin bir savaşa girdiler¹⁸. Ancak, Allahu Teâla'nın yardımıyla Müslümanlar, kâfirleri hezimete uğrattılar. Sonra Melik Dânişmend, Kangırı¹⁹ şehrini fethetti. Oraya cesur bir adam olan Karatekin'i²⁰ emîr olarak tayin etti. Şimdi Çankırı'da

¹³ *Dânişmendnâme*'de Sisiya olarak kaydedilen bu yer, Gömenek'tir (Mélikoff, I, 147; II, 15, 92. Krş. Ocak, a.g.m., VIII, 478. Ayrıca bk. Yınanç, *Türkiye Tarihi*, s. 93).

¹⁴ Burada Cenâbî Mustafa, Sîse'nin kendi yaşadığı dönemdeki durumunu kaydetmiştir.

¹⁵ Bugün Tokat ili sınırları içinde yer alan bir ilçedir.

¹⁶ Mélikoffa göre Karkariye bugünkü Zile'dir (*Dânişmendnâme*, I,150-151; II, 128. Krş. Ocak, a.g.m., s. 478). Zile'nin Dânişmendliler dönemindeki durumu hakkında geniş bilgi için bk. Münir Atalar, "Dânişmendliler Döneminde Zile", *Niksar'ın Fethi ve Dânişmendliler Döneminde Niksar Bilgi Şöleni Tebliğleri*, Niksar 1996, s. 14-17.

¹⁷ Mélikoff (I, 150), Kazgölü'nün Zile'deki Kazova civarında bir yer olduğunu belirtir.

¹⁸ *Dânişmendnâme*'den alınan bu bilgi doğru değildir. Ancak Bizans ve Haçlı kuvvetleriyle yapılan mücadelelerin akisleri hissedilmektedir. Bu konu hakkında bilgi için bk. Necati Demir, "Anadolu'da Teşekkül Etmiş Destanî Halk Hikâyelerinde Haçlı Seferlerinin İzleri", *Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu*, s. 199-203.

¹⁹ Çankırı. Bk. Mélikoff, I, 154; J. H. Mordtmann, "Çankırı", *İA*, III, 357; İlhan Şahin, "Çankırı", *DİA*, VIII, 216.

²⁰ Emîr Karatekin muhtemelen Süleymanşâh b. Kutalmış'ın emrindeki kumandanlardan biri olup, onun tarafından Karadeniz sahilinin fethine gönderilmiştir.

Karatekin Bey ve hanımı Meryem Hâtûn'un kabri üzerinde yüksek bir türbe bulunmaktadır²¹. Sonra Melik Dânişmend o civardaki kâfir ülkesinin başkenti olan Harşene (Amasya)'yi fethetmek üzere harekete geçti. Harşene hükümdarı Şettât, şehirden çıkarak Melik Dânişmend ile çok şiddetli geçen bir savaş yaptı ve sonunda mağlup oldu. Müslümanlar, şehir (önlere) karargâh kurup burayı muhasara altına alarak savaş yoluyla fethettiler. Sonra Melik Dânişmend bugün Çorum olarak adlandırılan Yankûniye'yi²² fethetmek üzere hareket etti. (Şehir önüne geldiğinde, Müslümanlar) karargâh kurarak burayı muhasara ettiler. Ancak (şehri) büyük gayret ve uğraşlardan ve şiddetli savaşlardan sonra fethedebildiler. (Müslümanlar) bir hayli esir ve ganimet aldılar. Fetih günü bir elçi gelerek Melik Dânişmend'e bir oğlunun doğduğunu haber verdi. Melik Dânişmend, fetih ve doğum (münâsebetiyle) sevindi ve oğluna Gâzî adını verdi. Sonra Osmancık²³ adındaki bir kumandanını 5.000 kadar adamla Kastamonu'yu fethetmek (üzere) gönderdi. (Osmancık, yolu üzerindeki) Eflanûs kalesini fethetti. Bugün Eflanûs, fâtihinin ismiyle "Osmancık" olarak adlandırılır. Orada gümüş madeni vardı. (Emîr Osmancık) oradan büyük (miktar)da gümüş aldı ve Melik Dânişmend adına para (sikke) bastırdı. Bu (Dânişmendliler'in) adına

Süleymanşâh'ın Antakya seferi sırasında Sinop, Çankırı ve Kastamonu'yu fetheden (1085) Karatekin, Büyük Selçuklu hükümdarı Melikşâh (1072-1092)'in baskısı sonucu Sinop'dan çekilerek Çankırı'ya gelmiş ve burada ölmüştür. Onun Çankırı'da bulunan türbesi kitâbesizdir. Bütün Anadolu fâtipleri gibi, Karatekin hakkında da bir takım mahallî menkıbe ve rivâyetler hâlâ yaşamaktadır (Anna Komnene, *Alexiade*, nşr. ve trc. B. Leibe, Paris 1943, II, 64-66, 74; Trk. trc., Bilge Umar, *Alexiad, Malazgirt'in Sonrası*, İstanbul 1996, s. 196, 202. Krş. Turan, *Türkiye*, s. 67, 70, 77, 86, 115, 123, 125, 126,128, 131, 133; Cahen, *Pre-Ottoman Turkey*, trc. Yıldız Moran, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, İstanbul 1984, s. 94).

²¹ Cenâbî Mustafa, burada kendi yaşadığı dönem olan XVI. yüzyıldaki durumu kaydetmiştir.

²² Bu adın Çorum ile hiçbir ilgisi yoktur. Bk. Yınanç, *a.g.e.*, s. 93; İlhan Şahin, "Çorum", *DİA*, VIII, 373-374.

²³ Emîr Karatekin ile birlikte Karadeniz sahilininin fethine gönderilen kumandandır. Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey (Gâzî) ile karıştırılmıştır. Bk. Ahmed b. Yûsuf el-Karâmanî, *Ahbârî'd-düvel ve âsârü'l-üvel*, Bağdad 1282, s. 292; İbn Batûta, *Seyâhatnâme*, trc. Mehmed Şerif, İstanbul 1333, I, 340. Krş. Turan, *Türkiye*, s. 131; Besim Darkot, "Osmancık", *İA*, IX, 450-453.

bastırılan ilk paradır²⁴. Sonra Emîr Osmancık Kastamonu'yu ve diğer kaleleri fethetti. Sonra Melik Dânişmend Dârü'l-İkbâl olan Harsânûsiye'yi²⁵ fethetmek (üzere) harekete geçti. O, eski bir şehir olan Niksar'dır. Bu şehrin dünyanın en büyük şehirlerinden olduğu söylenir. Bugün burada halk arasında meşhur olan ve Ayvaz²⁶ olarak isimlendirilen kaynağı, şehirden millerce uzaklıkta bulunan sıcak bir su vardır ki, o pınar şehrin ortasında idi. Orada Tomâtoğrus²⁷ adında hayli büyük bir kilise vardı. Öyle ki, oradaki en büyük binalardan biri idi. Bugün izleri (hâlâ) oradadır. Müslümanlar şehri fethedinceye kadar çok ciddî bir şekilde savaştılar ve büyük bir cihâd yaptılar. (Sonra) oradaki ganimetleri aldılar. Melik Dânişmend şehrin muhafazası için bir miktar asker bıraktı ve ordusunun bir kısmıyla da Cânîk ülkesini²⁸ fethetti. Oradaki

²⁴ Bugüne kadar Dânişmend Gâzî'ye ait herhangi bir para bulunamamıştır. Bk. İbrahim-Cevriye Artuk, “Dânişmend Sikkelerine Genel Bir Bakış”, *Niksar'ın Fethi ve Dânişmendliler Döneminde Niksar Bilgi Şöleni Tebliğleri*, Niksar 1996, s. 102. Dânişmendliler'e ait olduğu tespit edilen sikkeler içinde en eski tarihli para Melik (Emîr) Gâzî'ye ait olan sikkedir. Bu sikke ve diğer Dânişmendli paraları hakkında geniş bilgi için bk. Gustave Schlumberger, “Monnaie a legende Greque d'Amir Ghazi”, *Révue Numismatique*, VI, 1888, s. 264-265; Paul Casanova, “Numismatique des Danichmendites”, *Révue Numismatique*, 1896, XIV, 210-230. Dânişmendliler'e ait elde mevcut en eski paralar üzerinde 1 Mart 1973'te İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü'nde Tunçay Aykut tarafından verilen “Dânişmendliler ve Grek Harfleri ile Basılmış Paraları”, konulu konferans metnini de gördük ve kendisinden bilgi aldık. Fakat bu çalışma yayımlanmamıştır. Dânişmendli paraları konusunda yardımını esirgemeyen ve bize zengin bir malzeme sunan Sayın Tunçay Aykut'a teşekkürü bir borç bilirim.

²⁵ Bu ismin Niksar ile ilgisi yoktur ve büyük bir ihtimalle Amasya (Harşene)'ya aittir. Bk. Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, İstanbul 1330-1332, I, 11-15; Yınanç, *age.*, s. 93; Besim Darkot, “Niksar”, *İA*, IX, 273. Mélikoff (I, 156), bu şehri Kızılırmak yayının Kayseri'ye yakın olan kısmında aramak gerektiğini söylerken, Charsianon'un bulunduğu yer olabileceğini kaydeder.

²⁶ Bugün Niksar'da hâlâ bu adla meşhur bir su kaynağı vardır ve Niksar için önemli bir gelir sağlamaktadır.

²⁷ Niksar'ın ilk piskoposu olan Gregorios Thaumaturgos, 212 yılına doğru burada dünyaya gelmiştir (Besim Darkot, “Niksar”, *İA*, IX, 273).

²⁸ Cânîk, Anadolu'nun Karadeniz sahilinde Kızılırmak ile Yeşilirmak arasında ve doğuda Ordu'nun orta kısımlarına kadar uzanan sahaya verilen isimdir. Osmanlılar'ın son devirlerine doğru bugünkü Samsun ilimizin adı olmuştur (Besim Darkot, “Canik”, *İA*, III, 25). Osmanlı döneminde Canik için bk. Mehmet Öz, *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, Ankara 1999.

Helekbend²⁹ kalesi önünde karargâh kurdu. (Bu kale) çetin ve sağlam bir kale idi. Sonra savaş oldu. Kaleden atılan bir ok Melik Dânişmend'in bacağına isâbet edince Niksar'a geri döndü. O, Niksar'a vardığında (orada bulunan) halkın isyan edip itaatten çıktığını ve şehirde bulunan Müslüman askerleri öldürdüklerini gördü. (Bunun üzerine) Melik Dânişmend onlarla ikinci defa savaştı. Kâfirler yenilip, şehir onlardan alınıncaya kadar şiddetli savaşlar oldu. Kâfirlerin büyük bir kısmı öldürüldü. (Melik Dânişmend) Şehri yıkıp yaktı ve oradaki mamur yerlerin çoğu yandı. Sonra Helekbend'i kâfirlerden almak için o tarafa ikinci defa hareket etti. (Fakat) savaştılar, yine bir ok (gelerek) Dânişmend'in göğsüne saplandı ve sırtını deldi. Müslümanların tamamı mağlup oldu ve Niksar tarafına yöneldiler. Niksar'a geldiklerinde Melik Dânişmend Ahmed el-Gâzî vefat etti. Dânişmend Gâzî Niksar'da defnedildi. Bugün mezarı büyük bir ziyaretgâhdır. Halk teberrüken burayı ziyaret eder. Yöre halkı Dânişmend Gâzî hakkında büyük bir saygı besler ve buranın mübârek bir yer olduğuna inanırlar. Allahu Teâla onun bereketinden bizi de faydalandırsın. O, atası Ebû Muhammed Ca'fer el-Battâl'dan sonra Anadolu'nun ilk fâtihidir.

Melik Dânişmend diye meşhur olan Ahmed ölünce, kâfirler Müslümanları mağlup ettiler ve fethedilen şehirlerin büyük bir bölümünü geri aldılar. Melik'in ordu kumandanı ve veziri İltekin el-Artukî³⁰ ve Harşene

²⁹ Mélikoff, çeşitli şekillerde yazılan ve okunan bu yerin Cânîk (Samsun)'te değil Niksar'da olabileceğini ve gerçekten de bugün burada Hargümbed (Harkümbed) adında bir köyün bulunduğunu kaydeder (*a.g.e.*, I, 157-158. Krş. Turan, *Türkiye*, s. 125 n. 45).

³⁰ Dânişmendnâme'de Artuhî olarak bahsedilen bu kumandan ünlü bir Rum cengâveridir. Melik Dânişmend onunla karşılaşmış, önce savaşmışlarsa da daha sonra dost olmuşlar ve Artuhî ihtidâ ederek müslüman olmuştur. Artuhî, *Dânişmendnâme*'de Melik Dânişmend'in en yakın arkadaşı olarak dikkat çekmektedir. Bk. Mélikoff, I, 64,66,76, 122-126, 129-130, 140, 145, 158-159, 164, 168-169, 203-207, 210-217, 219, 221-223, 225, 227-230, 232, 243, 245-246, 248-249, 253-261, 263-265, 267, 269-275, 278-281, 284, 286-287, 290-291, 294, 297-298, 302-304, 307, 309, 312-313, 315-326, 329-336, 341-342, 344-349, 359-377, 389-394, 396-397, 399, 405, 407-410, 415, 418, 426, 434-436, 440, 442-445, 447, 452-455; II, 19-52. Krş. Turan, *a.g.e.*, s. 124-126; Ocak, a.g.m., s. 478.

hâkimi Şettât'ın kızı Efrumiye³¹, Dânişmend diye meşhur Melik Gâzî Muhammed b. Melik Ahmed'i³² Abbâsî Halifesi el-Muktedî Biemrillâh'dan³³ yardım istemek için Bağdad'a doğru götürdüler. Abbâsî Halifesi el-Muktedî, onları gayet iyi karşıladı, istediklerini yerine getirerek Sultan Melikşâh b. Alp Arslan es-Selçukî'ye³⁴ bir (elçi göndererek) Rumlar'a karşı ondan yardım istedi. Sultan Melikşâh da, onlara yardım etmesi için

³¹ Hüseyin Hüsâmeddîn, Dânişmendli vezirlerinden Nâsrüddeve İltekin el-Artukî ve onun oğlu Emîr Hüsâmüddeve Hasan Gâzî'nin medfun olduğu bir türbeden bahsetmektedir. Adı geçen Amasya tarihçisine göre, bu türbe Amasya'da İltekin Bağları mevkiinin üstünde ve buradaki dağın eteğinde olup, dört taş sütun üzerine oturtulmuş taştan silindirik bir kubbe şeklindedir. Bk. *Amasya Tarihi*, I, 185-186. *Dânişmendnâme*'ye göre, Efrumiye, yenilmez bir cengâver olup Artukî (Artuhî)'ye karşı olan aşkıdan dolayı müslüman olmuş ve onunla evlenmesine râzı olmayan babasına karşı Melik Dânişmend ve Artukî'nin yanında yer almıştır (Mélîkoff, *a.g.e.*, II, 35-64. Krş. Turan, *a.g.e.*, s. 124-126; Ocak, "Dânişmendnâme", VIII, 478). *Dânişmendnâme*'de Amasya hükümdarı Şettât'ın kızı olarak belirtilen Efrumiye (Efromiya), Osman Turan'a göre (*Türkiye*, s. 132, 137-138, 143, n. 99), gerçekte Malatya Ermeni Ortodoks hâkimi Gabriel'in kızı Morphia'dır.

³² Cenâbî Mustafa burada Emîr Gâzî (Melik Gâzî) ile Melik Muhammed'i aynı kişilerinmiş gibi göstermiştir. Oysa kaynaklardaki kayıtlarda, Emîr Gâzî (Melik Gâzî) ile Melik Muhammed'in ayrı kişiler olduğu açıktır. Emîr Gâzî, Melik Muhammed'in babasıdır (Bk. Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, trc. Hrant D. Andreasyan, Ankara 1987, s. 287; Süryani Mikhaîl, *Khronik*, nşr. ve trc. Chabot, *Chronique de Michel le Syrie, Patriarche jacobite d'Antioche (1116-1199)*, Paris 1899-1924, trc. Hrant D. Andreasyan, *Suryani Patrik Mihail'in Vekayinâmesi 1042-1195*, Ankara 1944, II, -henüz yayımlanmamış tercüme-, s. 103; Ebu'l-Ferec, II, 367; Anonim Süryani, s. 275). Emîr Gâzî 1104/1134-497/528 tarihleri arasında, Melik Muhammed ise, bundan hemen sonra 528/537-1134/1142 tarihleri arasında hüküm sürmüştür. (Bk. Özaydın, a.g.m., s. 470 vd). Ayrıca Dânişmend Gâzî'nin oğlunun kim olduğu hususu da pek açığa kavuşmuş gibi görünmemektedir. Özaydın, (a.g.m., 469,473), Gümüştekin'in Dânişmend Gâzî'nin oğlu olduğunu ve onun ölümünden sonra yerine geçtiğini, Emîr Gâzî'nin ise Gümüştekin'in oğlu olduğu ve dolayısıyla Dânişmend Gâzî'nin torunu olduğunu kabul eder. Bazı tarihçiler ise (Bk. Turan, *Türkiye*, s. 146; Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri*, s. 254; Yınanç, a.g.m., s. 469) Dânişmend Gâzî ile Gümüştekin'in aynı kişiler olduğunu ve Emîr Gâzî'nin ya da diğer adıyla Melik Gâzî'nin Dânişmend'in oğlu olduğunu kaydederler. Meşhur Fransız tarihçi Cahen ise Gümüştekin ile Emîr (Melik) Gâzî'yi aynı kişiler olarak kabul eder. Bk. *Anadolu'da Türkler*, s. 103, 107.

³³ el-Muktedî Biemrillah, 467/487-1075/1094 tarihleri arasında hüküm sürdü (Hakkı Dursun Yıldız, "Abbâsiler", *DİA*, I, 37).

³⁴ Büyük Selçuklu hükümdarı [465/1072-485/1092] (İbrahim Kafesoğlu, "Melikşâh", *İA*, VII, s. 665-673).

Süleyman b. Kutalmış b. İsrâîl'i³⁵ yanına çağırdı ve ona Türkler'den ve diğer milletlerden oluşan büyük bir orduyla Anadolu'ya yürümesini emretti. Süleymanşâh, Melikşâh'ın emirlerini yerine getirmeyi kabul ederek Bağdad'a doğru hareket etti. Halîfenin (huzurunda) toplandılar. Halife onu zafer ve fetihle müjdeledi. Sonra Melik Gâzî Muhammed'i tavsiye etti. (Halife), Melik Gâzî ile Süleymanşâh'ın kızkardeşinin nikâhını kıydı; Süleymanşâh ile Melik Gâzî'yi Anadolu'ya gönderdi. Anadolu sınırına ulaştıklarında onları Rum kâfirleri karşıladı. Süleymanşâh ve Melik Gâzî, kâfirlerle savaştılar. Müslümanlar düşmanı hezimete uğrattı ve zafer kazandılar. Gece Melik Gâzî'nin bir oğlu oldu ve ona, fetih temenni ederek "düşmanı kahreden" manasına gelen Yağbasan ismini verdi. Sonra kâfirlerin ülkesinin büyük bir bölümü olan Kayseri'yi ele geçirincede kadar onlarla savaştılar. Süleymanşâh tahta çıkararak burayı merkez yaptı ve burada yerleşti. Süleymanşâh, Melik Gâzî'yi Türkmenler'den bir grup ile (düşmana karşı gönderdi). Melik Gâzî daha önce babasının almış olduğu yerleri geri aldı. Melik Gâzî Muhammed b. Ahmed Dânişmend, babasının tahtına oturdu ve iyi bir hayat sürdürdü. Halfet b. İltekin'i vezir yaptı. İltekin, babası Melik Dânişmend'in veziri idi. O, hükümdar ailesine mensup olup kahraman birisi idi. Amasya'da bulunan Halîfet Medresesi'nin³⁶ onun tarafından yaptırıldığı söylenir.

Melik Gâzî, babası Saîdü's-şehîd Melik Dânişmend Ahmed el-Gâzî'nin (mezarının) yanına, gelene gidene yemek verilen güzel bir imâret yaptırdı. Bu olay 470 (1077/1078) yılı civarında meydana geldi. Süleymanşâh ölünce Melik Muhammed (bunun hâkim olduğu) birçok şehri aldı. Melik Gâzî 493 (1099/1100) yılında büyük bir ordu topladı ve Malatya'daki Franklar (Haçlılar) üzerine yürüdü. Oranın halkı, Haçlıların büyüklerinden olan Antakya hâkiminden (prensinden)³⁷ yardım is-

³⁵ Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurucusu ve ilk hükümdarı [467/1075-479/1086]. Geniş bilgi için bk. Turan, *Türkiye*, s. 45-83.

³⁶ Hüseyin Hüsâmeddîn, *Amasya Tarihi*'nde (I, 283-287) Halîfet Medresesi'nden bahseder. Ancak bu medresenin 632 (1235) yılında Selçuklu emîrlerinden Mübârizüdevle ve'd-dîn Halife b. Tûli' tarafından yaptırıldığını kaydeder.

³⁷ Burada kendisinden yardım istenilen Antakya hâkimi (prinkepsi) Bohemund'dur. Bk. Işın Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, Ankara 1996, s. 33.

tedi. (Antakya hâkimi yardıma geldi) ve yenildi. Sonra çok miktarda askerle geri döndü. Melik Muhammed (Bohemund ile) savaştı ve onu mağlup ve esir etti³⁸. Onun esâreti 496 (1102/1103) yılına kadar devam etti. Sonra kuvvetlendi ve onun askerlerinin çoğunu öldürdü. Malatya yakınlarında kâfirlerle savaştılar, onları mağlup ve esir edip ülkelerini ele geçirdiler. Melik Gâzî 528 (1133/1134) yılında Suriye'deki Franklar'la (Haçlılar'la) savaştı ve onlardan çoğunu öldürdü³⁹. Hama hâkiminin tarihinde⁴⁰ de bahsettiği gibi Malatya, Sivas, Amasya, Niksar, Tokat ve diğer sınır şehirlerinin hükümdarı Melik Gâzî Muhammed b. Ahmed 537 (1142/1143) yılında vefat etti. Ondan sonra yerine cesur, dirâyetli, âdil ve yaşantısı güzel olan, oğlu el-Gâzî melik Yağıbasan b. Gâzî Bey b. el-Melik Dânişmend hükümdar oldu⁴¹. Yağıbasan'dan sonra bu aileden onun gibi bir hükümdar daha çıkmadı. Anadolu'da birçok fetihlerde bulundu ve Frank ve Rum hükümdarlarını defalarca mağlubiyete uğrattı. Geniş top-

³⁸ Bohemund'un esir edilişi hakkında geniş bilgi için bk. Turan, *Türkiye*, s. 136-145; Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, Ankara 1990, I, 66-69; Abdülkerim Özaydın, "Dânişmendliler", *İslâm Tarihi*, İstanbul 1994, VIII, 52-56; Demirkent, *Sultan I. Kılıç Arslan*, s. 33-34, 50-52; a. mlf., "Antakya Prinkepsi Bohemund'un esir alınması Niksar'da hapsedilmesi ve serbest bırakılması (1100-1103)", *Niksar'ın Fethi ve Dânişmendliler Döneminde Niksar Bilgi Şöleni Tebliğleri*, Niksar 1996, s. 3-7.

³⁹ Melik Gâzî, 528 (1134) yılında vefat etmiştir. Cenâbî'nin zikrettiği tarihte Melik Gâzî'nin böyle bir faaliyeti yoktur. Ancak o, 1131 yılında Kilikya'daki Ermeniler üzerine bir sefer düzenlemiştir (Demirkent, *Urfa*, II, 98 vd.; Mehmet Ersan, *Türkiye Selçukluları Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, İzmir 1995, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Doktora Tezi, s. 28 vd.; Yınanç, a.g.m., III, 470; Özaydın, a.g.m., VIII, 470).

⁴⁰ Burada sözü edilen Hama hâkimi Ebû'l-Fidâ' el-Melikü'l-Müeyyed İmâdüddîn İsmâil b. Ali b. Mahmûd el-Eyyûbî'dir. Hama'da hükümdarlık yaptığı için Hama hâkimi olarak zikredilmiştir. Yazmış olduğu eser ise, *el-Muhtasar fi-târîhi'l-beşer, el-Muhtasar fi-ahbârî'l-beşer ve Târîhu Ebî'l-Fidâ* adlarıyla anılmıştır. Bu kitap yaratılıştan 729 (1329) yılına kadar gelen umumî bir tarih olup ilk defa 1286 (1870)'da İstanbul'da iki cilt (4 cüz) halinde yayımlanmıştır (Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zünûn*, nşr. Ş. Yalıtıkaya-R. Bilge, İstanbul 1943, II, 1465; M. Şemseddîn Günaltay, *İslam'da Tarih ve Müverrihler*, İstanbul 1342-1339, s. 203-220; H. A. R. Gibb, "Abu'l-Fidâ", *EI*, (İng.), I, 118-119; Abdülkerim Özaydın, "Ebû'l Fidâ", *DİA*, X, 320-321).

⁴¹ Melik Yağıbasan (1142-1164), Cenâbî'nin kaydettiği gibi Melik Muhammed'in oğlu değil kardeşidir. Yağıbasan hakkında geniş bilgi için bk. Turan, *Türkiye*, s. 178-180, 189-193, 198-203; Özaydın, a.g.m., VIII, 471-472.

raklar üzerinde hükümdar oldu. Malatya, Sivas, Erzurum, Amasya, Niksar, Tokat, Sunisa⁴², Osmancık, Çorum, Ankara, Kayseri, Canik memleketi ve diğer şehirlerin hâkimi idi. Bunlar büyük şehirlerdir, bunların içinde yer alan küçük şehirler de vardır.

560 (1164/1165) yılında Konya ve Aksaray hükümdarı olan Kılıç Arslan b. Mesud b. Kılıç Arslan es-Selçûkî⁴³ ile Malatya, Sivas ve diğer şehirlerin hâkimi Melik Yağıbasan arasında şiddetli savaşlar meydana geldi. Zaferi Yağıbasan kazandı. (Ancak) bilgili ve adaletli hükümdar Nizâmü'd-dünya ve'd-dîn Ebû'l-Muzaffer Yağıbasan Muhammed b. Ahmed, 562 (1166) yılı civarında vefat etti⁴⁴. O, Niksar'da kendisinin yaptırdığı medresenin karşısında inşâ edilen türbeye defnedildi. Allah rahmet etsin. Adâletli, hayırsever, dindar, Allah yolunda savaşan, ibâdete düşkün, yaşantısı güzel, muzaffer, ileri görüşlü bir hükümdar idi. Allah yolunda birçok imâretler, medreseler, mescitler yaptırmıştır. Tokat ve Niksar'da bulunan Yağıbasan medreseleri⁴⁵ ona nisbet edilir. Melik es-Saîd Yağıbasan'ın ölümünden sonra gerçekte bu ailenin gücü zayıfladı. Sonra bu ülkenin başına Yağıbasan'ın kardeşinin oğlu İbrahim b. Muhammed b. Ahmed eş-Şehîr hükümdar oldu⁴⁶. Adı geçen İbrâhim'in

⁴² Bugün yeri tam olarak belli değildir. Mélikoff (I, 158-159), bugünkü Sanusa olarak gösterir. Bilge Umar (*Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul 1993, s. 706), Amasya'dan Tokat'a gidilirken Yeşilirmak'ı geçtikten sonra ulaşılan Saos adlı bir köyden bahseder.

⁴³ Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan [1155-1192]. Geniş bilgi için bk. Turan, *Türkiye*, s. 197-236; M. Abdulhaluk Çay, *II. Kılıç Arslan*, Ankara 1987.

⁴⁴ Melik Yağıbasan 1166'da değil 1164 yılında vefat etmiştir (Özaydın, a.g.m., VIII, 472).

⁴⁵ Krş. Besim Darkot, "Niksar", *İA*, IX, 274. Niksar'da yaptırılan Yağıbasan Medresesi hakkında bilgi için bk. Kâmil Şahin, *Danışmendliler Döneminde Niksar (1071-1178)*, Niksar 1999, s. 46-52.

⁴⁶ Cenâbî'nin İbnü'l-Esîr'den aldığı bu bilgi doğru değildir (Bk. *el-Kâmil*, XI, 317, trc., XI, 258. Çağdaş kaynaklar İbnü'l-Ezrak (*Târîhu Meyyâfârîkîn*, British Museum, Or. nr. 5803, vr. 188a) ve Süryani Mikhail'in (*Vekâyinâme*, s. 196) verdiği bilgilere göre Yağıbasan'ın vefatından sonra onun karısı olan Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud'un kızı, henüz 16 yaşında olan İsmâil b. İbrahim'i hükümdar ilân ederek onunla evlendi.

kardeşi Zünnûn b. Muhammed b. Ahmed Kayseri'yi ele geçirdi⁴⁷. Şâhinşâh b. Mesud b. Kılıç Arslan da Ankara'ya hâkim oldu⁴⁸. (Sonra) Adı geçen hükümdarlar aralarında kararlaştırdıkları şartlar üzerinde karar kılıp bir antlaşma yaptılar⁴⁹. Sonra Melik İbrahim öldü. Ondan sonra yerine oğlu Melikü'l-âlem Şemsü'd-dünyâ ve'd-dîn Zahîru Emîri'l-mü'minîn Ebûl Fidâ' İsmâil b. İbrâhim geçti⁵⁰. Melik İsmâil 564 (1168-1169) yılında vefat etti. Adı geçen hükümdar İsmâil Niksar'da defnedildi. Mezarının üzerine yüksek bir kubbe inşâ edildi. Sonra bu memleketi Zünnûn b. Muhammed b. Dânişmend ele geçirdi⁵¹. Onun zamanında Dânişmendliler Devleti gerçekten zayıflamıştı. Selçuklu (Türkiye Selçuklu Devleti) Devleti de kuvvetlenmişti. Zünnûn, Kılıç Arslan (II. Kılıç Arslan) ile mücadele edemedi. Kılıç Arslan da onun ülkesini elinden çekip aldı. Zünnûn ise, Suriye'ye giderek, Suriye hâkimi Nûreddîn eş-Şehîd⁵²'den Kılıç Arslan (ile mücadele etmek) için yardım istedi. Nûreddîn'in bizzat kendisi ona yardım etti. Nûreddîn, Kılıç Arslan'ın ülkesine doğru harekete geçerek 568 (1172/1173) yılında onun (hâkimiyeti altındaki) bazı yerleri istilâ etti. Sivas'ı geri alarak Zünnûn b. Dânişmend'e verdi ve (sonra da) Suriye'ye döndü. Nûreddîn eş-Şehîd, 569 (1173/1174) yılında vefat edince, Kılıç Arslan Sivas'a geri döndü ve

⁴⁷ Krş. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, XI, 317. Zünnûn'un Dânişmendli tahtını elde etmek için yaptığı mücadele hakkında bk. Muharrem Kesik, *Sultan I. Mesud Devri Türkiye Selçuklular Tarihi (1116-1155)*, İstanbul 1999, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, s. 36-37.

⁴⁸ Krş. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, XI, 317.

⁴⁹ Krş. İbnü'l-Esîr, aynı yer .

⁵⁰ Daha önce de belirttiğimiz gibi Yağıbasan'ın ölümünden sonra yerine İsmâil b. İbrahim geçmiştir. Bk. İbnü'l-Ezrak, vr. 188a; Süryani Mikhail, s. 196; Ebu'l-Ferec, II, 400. Ayrıca bu çalışmada bk. n. 43. İsmâil b. İbrahim hakkında geniş bilgi için bk. Turan, *a.g.e.*, s. 202-204; Yınanç, *a.g.m.*, III, 473-474; Özaydın, "Dânişmendliler", *DİA*, VIII, 472.

⁵¹ Geniş bilgi için bk. Yınanç, *a.g.m.*, III, 473 vd.; Özaydın, "Dânişmendliler", VIII, 472 vd.

⁵² Nûreddîn Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. İmâdedîn Zengî [541/1146-569/1174]. Geniş bilgi için bk. Nikita Elisséeff, *Nur Ad-Din Un Grand Prince Musulman De Syrie Au Temps Des Croisades*, Damas 1967, I-III; K.V. Zettersteen, "Nûr-ed-dîn", *İA*, IX, 358-361; Coşkun Alptekin, "Musul Atabegliği", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, İstanbul 1992, VII, 550-561.

orayı Zünnûn'un elinden çekip aldı. Dânişmendoğulları'nın hüküm sürdüğü şehirlerin tamamı Kılıç Arslan'ın hâkimiyeti altına girdi⁵³. Zünnûn kızgın (bir halde) gitti (ayrıldı). O, bu aileden (Dânişmendoğulları) gelen son hükümdar idi. En doğrusunu her türlü noksanlıklardan münezzeh olan Allahu Teâlâ bilir. (Çünkü) O, doğruluk ve dürüstlikle hüküm verir. (Bu bilgileri yazarken) Hama hâkiminin tarihi⁵⁴ ve Hasan b. Ali et-Tokâtî'nin *el-Kâ'in fi-beyâni'd-Devletü'd-Dânişmendîyye* adlı eserinden aldım.

Şunu da söylemem gerekir ki; ben bu bilgileri kaleme aldıktan sonra Malatya kadısı İmâdüddîn b. Yusuf el-Hanefî'nin, Dânişmendliler ailesinin nesebini ispat eden ve 15 Receb 794 tarihinde yazılmış olan bir kitabını gördüm. Bu kitapta gördüğüm şey, şu şekilde idi :

Peygamberî vasıf taşıyan şerefli din meclisinde efendimiz, seyyidimiz, fakihlerin şeyhi, sâlihlerin şerefli, günleri makbul, insanların sevgilisi, müttakî, günahlardan kaçınan Mevlânâ Feleküddîn –Allah, babası ile beraber nimetlendirsin- cenâb, kerîm, âlî, mevlevî, büyük emîr, Hasibî, nesibî, sa'dî, milleti ve dini kutlu kılan Emîr Sadeddîn -Allah, onun yardımcılarını aziz kılsın ve işlerini salihlerle tamamlasın- , bu ikisinin yanında şer'î bir kitap olup içerisinde insanların İslâm kadıları ve halka hayrı çok hâkimler tarafından –Allah, onları feyizlendirsin- şer'î usulle tespit olunmuş sicilleri bulunmaktadır.

Bu kitabın mazmunu şöyledir :

İşaret olunan Mevlânâ (Feleküddîn), adı geçen Emîr (Sadeddîn)'in oğludur. O ise, durumu ikrar olunmuş olan, eş-Şerîf, el-Alî, el-Mevlevî, el-Emîrî, el-Kebîrî, el-Adudî, ez-Zuhrî, el-Mücâhidî, el-Âlimî, el-Allâmî, el-Kudvî, el-Bâri'î, el-Fâri'î, el-Hüsâmî, Hüsâmü'l-mille ve'd-dîn Melik Hasan'ın oğludur -Allah onu cennetlerin en güzel bir şekilde yaşanılan yerinde iskân etsin-.

⁵³ Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan 1175 yılında, Sivas, Niksar, Komana, Tokat ve bunlara bağlı diğer Dânişmendli topraklarını, 25 Ekim 1178'de de Malatya'yı ele geçirmek suretiyle Dânişmendliler Devleti'ne son vermiştir. Geniş bilgi için bk. Özeydin, a.g.m., VIII, 472 vd.

⁵⁴ Bk. n. 40.

O ise, (Melik Hasan), durumu ikrar olunmuş olan eş-Şerîf, el-Alî, el-Mevlevî, el-Mevlevî, el-Kebîrî, el-Alemî, el-İlmî, es-Sâlihî, en-Nâsikî, el-Hüseynî, en-Nesebî, es-Seyyidî, es-Senedî, Haremeyn-i Şerîfeyn'i ziyâret eden Hacı Sinânüddîn'in oğludur-Allah onu rahmetiyle bürsün-.

O da (Hacı Sinânüddîn), durumu ikrar olunmuş olan el-Eşref, el-Alî, el-Mevlevî, el-Mâlikî, el-Mülkî, el-Mücâhidî, el-Murâbitî, el-Gavsî, el-Gıyâsî, mücahidlerin ve gâzilerin meliki, her iki âlemde de emîrlerin efendisi Ebû'l-Mehâmid Cemâl Gâzî'nin oğludur.

O, (Ebû'l-gâzî), durumu ikrar olunmuş olan el-Eşref, el-Alî, el-Mevlevî, el-Emîrî, el-Kebîrî, el-Alî, el-Âdil, el-Müeyyedî, ez-Za'îmî, el-Gıyâsî, el-Mesâgîrî, el-Murâtibî, mücahidlerin ve gâzilerin dayanağı, her iki âlemde de emîrlerin seyyidi, din ve devletin mecdi, Yağıbasan şeklinde lâkaplandırılmış olan Melik Gâzî'nin oğludur –Allah onu rızâsıyla kuşatsın-.

Melik (Gâzî Yağıbasan) de, durumu ikrar olunmuş olan el-Ecell, el-Alî, el-Mevlevî, el-Mülkî, el-Mâlikî, el-Hüseynî, es-Seyyidî, es-Sindî, eş-Şerîfî, es-Selçûkî, Mu'izzül-İslâm ve'l-Müslimîn (İslâm'ın ve müslümanların izzeti), Nâsıru'l-guzât ve'l-mücâhidîn (gazilerin ve mücahidlerin yardımcısı), Melce'ü'l-fukarâ ve'l-mesâkîn (miskin ve fakirlerin sığınağı), Avnü'l-ümme (ümmetin yardımcısı), İmâdü'l-mille ve'd-dîn (milletin ve dinin direği), Zahîrî'l-mülûk ve's-selâtîn (hükümdar ve sultanların destekçisi), Seyfu Emîri'l-mü'minîn (müminlerin emirinin kılıcı), Âli'l-mikdâr (derecesi yüksek), Cezîlu'l-miyâr (çok ölçülü), Refî'u'l-menâr (aydınlığı yüce), Mahmûdü'l-âsâr (eserleri hamd ile anılan), Kâhiru'l-eşrâr (şerlileri kahreden), el-Mü'eyyed bi'l-melâike (meleklerle desteklenen), Mu'înü'l-mille ve'd-dîn (millet ve halkın yardımcısı), Melik Dânişmend'in oğludur –Allah yattığı yeri güzelleştirsün ve cenneti kendisine ikametgâh kılsın-.

Daha sonra Dârü'l-izz Amasya kadısı Abdurrahman b. Muhammed el-Muslihî'nin kendi hattıyla İmâmü'l-e'azz Mevlânâ Bahşâyîş, şer'î olarak kendisinin Allah yolunda cihâd eden Melik Dânişmend Ahmed'in torunu Feleküddîn'in oğlu olduğunu ispat ettiğini gördüm.

“DĀNISHMENDIES ACCORDING TO CENĀBĪ”

Abstract

Djanābī Mustapha is one of the XVIth Century Ottoman Historian, Al-Aylam az-Zāhir is one of his famous books. This book contains 86 chapters in Arabic language. This study is consisted of the translation and edition critique of Danishmandids section of Al-Aylam az-zāhir. Besides this, some missing and wrong parts of the book completed by adding some notes if necessary .

Keywords

Dānishmandids, Djanābī Mustapha, Al-Aylam az-Zāhīr, Asia Minor, Saljuquids, Byzantium, Dānishmand Ghazi